CZU: 341.63:339.5 **https://doi.org/10.59295/rpijn2025.97**

PRINCIPIILE APLICABILE ÎN ARBITRAJUL COMERCIAL INTERNAȚIONAL

BĂIEȘU Aurel,
Universitatea de Stat din Moldova,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Departamentul Drept Internațional și European al Facultății de Drept
Vice președinte, arbitru la Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă
Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova
ORCID: 0000-0002-0218-446X

SUMMARY

Arbitration, although it is an alternative way of justice of a private nature, must ensure a series of guarantees related to the universal right to a fair trial. Comparative law denotes that national laws require arbitration to be guided by the same principles that are applicable in the process of resolving cases by courts, with some exceptions that are determined by the specific nature of arbitration. Failure to comply with these principles is sanctioned by the setting aside of the arbitral award or by the refusal to recognize and enforce a foreign arbitral award. As judicial practice of the Republic of Moldova demonstrates, the courts often, invoking the violation of the public policy (fundamental principles of the legislation), in fact, proceed to the censoring of the arbitral tribunal decision on the merits of the case, that that goes against the generally recognized principles of international commercial arbitration.

Keywords: international commercial arbitration, arbitral tribunal, arbitral award, public policy, fundamental principles of law.

Arbitrajul, cu toate că este o cale alternativă a justiției de natură privată, trebuie să asigure o serie de garanții ce țin de dreptul universal recunoscut la un proces echitabil. Studierea dreptului comparat denotă că reglementările naționale cer ca arbitrajul să se ghideze de aceleași principii care sunt aplicabile și în procesul de soluționare a cauzelor de către instanțele de drept comun, cu unele excepții care sunt determinate de natura specifică a arbitrajului. Nerespectarea acestor principii este sancționată prin anularea hotărârii arbitrale sau prin refuzul de a recunoaște și a pune în aplicare o hotărâre arbitrală străină.

În Republica Moldova, Legea Republicii Moldova nr. 24 din 2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional (în continuare - Legea 24/2008) [1], care reproduce prevederile Legii-model UNCITRAL privind arbitrajul comercial internațional (în continuare – Legea-model UNCITRAL) [2] dispune că instanţa de judecată poate

desfiinţa hotărârea arbitrală, *inter alia,* dacă: *"(...) va constata că hotărârea arbitrală contravine ordinii publice a Republicii Moldova"*(art. 37 alin.2 lit. b), iar în termenii art. 480 al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova (în continuare – CPC RM), temeiul respectiv are următoarea formulare: *"(...) hotărârea arbitrală încalcă principiile fundamentale ale legislației R. Moldova sau bunele moravuri*" (art. 480 lit. h) CPC RM). Același formulă – încălcarea ordinii publice – se regăsește și în lista temeiurilor pentru refuzul recunoașterii și executării sentințelor arbitrale străine, inserate în art.39 alin.1 lit.b) din Legea 24/2008 (care reproduce prevederile art. 36, par. 1 din Legea-model UNCITRAL) și art. 476 CPC RM. Aceste dispoziții sunt preluate, la rândul lor, din articolul V al Convenției de la New York privind recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine (în continuare – Convenția de la New York) [3]. Putem observa că Legea 24/2008 folosește termenul de *ordine publică,* atunci când CPC RM îl utilizează pe cel de *principii fundamentale ale legislației Republicii Moldova*. În această ordine de idei apare întrebarea care este corelația dintre termenii enunțați?

În ceea ce privește ordinea publică, de-a lungul anilor în doctrină și jurisprudența comparată au fost formulate un șir definiții, în încercările de a uniformiza înțelegerea și aplicarea acestei noțiuni. Se poate observa că în majoritatea definițiilor ordinii publice figurează termenul *principii*. Astfel, Camera Lorzilor din Anglia în 1853 a descris ordinea publică (*public policy*) drept *„acel **principiu** de drept care susține că niciun subiect nu poate face în mod legal ceea ce are tendința de a fi dăunător publicului sau împotriva binelui public"* [4]. Curtea Federală de Justiție din Germania în 1990 a statuat: *„o încălcare a **principiilor** esențiale ale dreptului german (ordre public) există numai dacă hotărârea arbitrală contravine unei reguli de bază pentru viața publică sau comercială sau dacă contravine ideii germane de justiție într-un mod fundamental. O simplă încălcare a legii de fond sau de procedură aplicată de tribunalul arbitral nu este suficientă pentru a constitui o astfel de încălcare"*[5]. Jurisprudența italiană a definit această categorie juridică ca fiind *"un set de **principii** universale împărtășite de națiunile aceleași civilizații, ce au scop protecția drepturilor fundamentale ale omului, consacrate, deseori, în declarații și convenții internaționale"*[6]. Asociația de Drept Internațional, în Rezoluția 2/2002, adoptată la 70-a Conferință de la New Delhi (India, 2-6 aprilie 2002), utilizează expresia „ordine publică internațională" pentru a desemna *"setul de **principii** și reguli adoptate de un stat care, prin natura lor, poate împiedica recunoașterea sau executarea hotărârii*

arbitrale pronunțate în contextul unui arbitraj comercial internațional, atunci când recunoașterea sau executarea acestei sentințe ar avea drept rezultat încălcarea acestora, fie din cauza procedurii la finalul căreia a fost pronunțată sentința (ordinea publică internațională procedurală), fie din cauza conținutului sentinței (ordinea publică internațională de fond)". Potrivit Rezoluției citate, ordinea publică internațională a unui stat cuprinde: *"(i)* ***principiile*** *fundamentale, referitoare la justiție și morală, pe care statul dorește să le protejeze, chiar și atunci când nu este direct vizat; (ii) reguli destinate să servească interesele politice, sociale sau economice ale statului, cunoscute sub numele de legi imperative („lois de police") sau „legi ale ordinii publice"; și (iii) datoria statului de a-și respecta obligațiile față de alte state sau organizații internaționale"* [7].

Putem, deci, conchide că noțiunile de *ordine publică* și *principiile fundamentale ale dreptului* sunt foarte apropiate, însă totuși, nu se poate afirma că aceste categorii sunt identice, deoarece categoriei „ordinea publică" i se atribuie, uneori, un conținut mai larg (a se vedea, de ex.: Rezoluția 2/2002 a Asociației de Drept Internațional, citată *supra*).

În literatura de specialitate se face distincție între *principiile de drept procedural* și *principiile de drept material*. *Principiile de drept procedural* se referă la obligația de a respecta exigențele elementare ale unei justiții echitabile în cadrul procedurii arbitrale și vizează, în principal, respectarea dreptului la apărare, a contradictorialității și a egalității părților. În ceea ce privește *principiile de drept material*, în jurisprudența comparată s-a relevat că aceste principii includ, în special, fidelitatea contractuală, respectarea regulilor bunei-credințe, interzicerea abuzului de drept, interzicerea măsurilor discriminatorii sau de deposedare, precum și protecția persoanelor care sunt incapabile din punct de vedere civil [8].

În dreptul comparat și jurisprudența arbitrală internațională au fost consacrate a o serie de principii care s-au cristalizat în practica arbitrajului internațional și care sunt, în principal, aceleași care guvernează procedura în instanțele jurisdicționale statale. Bunăoară, în Franța, art.1466 alin.2 din Codul de procedură civilă, cu referire la arbitrajul intern, statuează că anumite principii directoare ale procesului, aplicabile în primul rând instanțelor jurisdicționale statale și enumerate la începutul Codul de procedură civilă (Cartea 1, Titlul 1, Cap. 1), trebuie să fie respectate și de tribunalele arbitrale. Acestea sunt, în principal, principiul contradictorialității (art.14-17) și regulile

referitoare la dreptul la apărare (art. 18-20). Referitor la arbitrajul internațional, art.1510 alin.2 din Codul de procedură civilă francez, stipulează expres: *"care nu ar fi procedura aleasă, tribunalul arbitral garantează egalitatea părților și respectul principiului contradictorialității"* [9].

În legislația Republicii Moldova, Legea nr. 23 din 22-02-2008 cu privire la arbitraj dispune că „principiile de bază ale arbitrajului sunt: a) respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; b) legalitatea; c) libertatea convențiilor în arbitraj; d) constituirea arbitrajului în conformitate cu convenția părților; e) contradictorialitatea; f) respectarea dreptului la apărare; g) confidențialitatea" (art.4) [10]. Cât privește arbitrajul internațional, Legea 24/2008 se limitează la menționarea unui singur principiu, cel al egalității părților: *"pe toată durata procedurii arbitrale părților trebuie să le fie asigurată egalitatea de tratament, fiecare din ele având toate posibilitățile de a-și susține poziția"* (art.18).

Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova (în continuare – CSJ) în *Hotărârea cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a prevederilor legale la soluționarea unor chestiuni în cadrul examinării litigiilor în care părțile au încheiat convenția de arbitraj nr. 2 din 30.03.2015* [11] a încercat să sintetizeze diferitele principii consacrate în legislația Republicii Moldova, care ar putea fi încadrate în formula inserată în art.480 alin.(2) lit. h) CPC - *principiile fundamentale ale legislației R. Moldova,* menționând că legislația autohtonă (legea cu privire la arbitraj, CPC) nu este explicită față de enumerarea principiilor fundamentale a căror încălcare ar constitui temei pentru desființarea hotărîrii . În opinia CSJ, aceste principii rezultă în mod prioritar din Constituția Republicii Moldova și din legislația fiecărei ramuri de drept. De asemenea, acestea pot fi desprinse și din legislația fiecărei ramuri de drept (Codul civil – în special art.1, Codul de procedură civilă – în special art.4 – 12).

Cu titlu de exemplu în Hotărârea Plenului CSJ vizată sunt aduse următoarele principii, "...care ar putea fi încadrate în art. 480 alin.(2) lit.h) CPC: principiul contradictorialității; principiul egalității în drepturi a părților; principiul imparțialității; principiul disponibilității în drepturi a participanților la proces și altele în această ordine de idei, principiile dreptului de proprietate, principiul libertății contractuale etc.".

Este important de menționat că natura specifică a arbitrajului impune anumite derogări de la principiile de natură procedurală, care sunt consfințite în CPC RM. Astfel, principiul caracterului public al dezbaterilor judiciare (art.23 CPC RM) este

înlocuit cu principiul confidențialității, care este unul de bază a tuturor mijloacelor alternative de soluționare a litigiilor. La fel, în procedura arbitrală nu este aplicabil principiul nemijlocirii şi oralităţii în dezbaterile judiciare (art.25 CPC RM), deoarece în arbitrajul internațional deseori se recurge la procedura scrisă. Nu este aplicabilă nici prevederea art.24 CPC RM, potrivit căreia judecarea cauzelor se desfăşoară în limba română, întrucât una din regulile de bază a arbitrajului internațional este aceia că părțile pot alege limba procedurii arbitrale.

Dincolo de normele legale, nimic nu se opune ca și în regulamentele instituțiilor permanente de arbitraj, la fel, să fie stipulate principiile conform cărora se va derula procedura arbitrală. Bunăoară, potrivit Regulamentului CACI CCI RM, procedura arbitrală se desfășoară în baza principiilor disponibilității, contradictorialității, tratamentul egal și nepărtinitor față de părțile litigante. Părțile și reprezentanții lor trebuie să se conducă cu bună-credință de drepturile lor procesuale, să nu admită abuz de aceste drepturi și să respecte termenele de îndeplinire a lor (art.40).

O problemă importantă care trebuie să fie relevată din practica instanțelor judecătorești din Republica Moldova este modul în care instanțele recurg la categoriile de „ordine publică" și „principii fundamentale a legislației" ca temei de desființare a hotărârilor arbitrale naționale sau de refuz a încuviințării executării hotărârilor arbitrale străine. În pofida recomandărilor Plenului CSJ RM potrivit cărora instanța „*...nu are dreptul de a cenzura modul în care arbitrajul a judecat fondul cauzei" și "...nu este în drept: să facă analiza aplicării corecte a normelor de drept material; să cerceteze probele examinate în arbitraj; să analizeze circumstanțele cauzei...*" [11, pct.41], instanțele de judecată deseori, invocând încălcarea unor "principii fundamentale ale legislației Republicii Moldova", de fapt, procedează tocmai invers, ceea ce contravine principiile general recunoscute ale arbitrajului comercial internațional.

De exemplu, în cauza *SIA „Fertco" c. SRL „Vest-Resurs" și SRL „Tarservice-Companie"* [12], Curtea de Apel Chișinău a desființat hotărârea tribunalului arbitral în temeiul art. 480 alin. (2), lit. h) CPC, invocând încălcarea mai multor "principii fundamentale ale legislației Republicii Moldova". În particular, Curtea de Apel a invocat încălcarea *principiilor imparțialității, contradictorialității, egalității părților în proces, relativității contractului, precum și a principiului nemijlocirii și oralității în dezbaterile judiciare*, motivând că încălcarea acestor principii s-a produs datorită încasării daunelor-interese fără ca contractul să fie rezoluționat. Curtea de Apel afirma

că, potrivit Convenției ONU privind vânzarea internațională de mărfuri, rezoluțiunea contractului este o condiție esențială ce trebuie întrunită pentru solicitarea daunelor-interese[1].

Dincolo de faptul că ultima afirmație este greșită[2], Curtea de Apel nu a adus nici un argument în susținerea pretinselor violări ale principiilor invocate. În aceeași speță, Curtea de Apel a relevat că Tribunalul arbitral a utilizat procedeul de compensare a pretențiilor reciproce[3]. Curtea de Apel a statuat: *„...aplicarea procedeului compensării de către Curtea de Arbitraj nu are nici o bază legală, fiind aplicat cu încălcarea stringentă a principiului contradictorialității. La fel, prin emiterea hotărârii arbitrale și obligarea S.I.A. ,,Fertco" se atestă și încălcarea principiului inviolabilității proprietății, în sensul în care potrivit art. 1 din Protocolul 1 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale."* Însă, pretinzând violarea acestor principii, Curtea de Apel, nici în această ipoteză, nu a argumentat care este legătura între acțiunile Tribunalului arbitral și principiile invocate.

[1] *"Așa cum rezultă din această prevedere (art. 76 n.n.), pentru solicitarea daunelor-interese, este necesară întrunirea cumulativă a următoarelor două condiții: - rezolvirea contractului; - diferența prețului din contract cu prețul curent din momentul rezolvirii. Completul judiciar constată că contractul nu a fost rezolvit potrivit prevederilor Convenția ONU privind vânzarea internațională de mărfuri și astfel nu a fost întrunită condiția privind solicitarea daunelor-interese. Ținând cont de cele menționate, se atestă că odată cu încasarea daunelor- interese în contul S.R.L. ,,Vest-Resurs", hotărârea arbitrală încalcă principiul imparțialității, principiul contradictorialității și principiul egalității părților în proces. ...Completul judiciar menționează că odată cu dispunerea încasării daunelor- interese de către S.I.A. ,,Fertco" în beneficiul S.R.L. ,,Vest-Resurs" și odată cu calculul mărimii acestui prejudiciu, a fost adusă atingere principiului relativității contractului, precum și a principiului nemijlocirii și oralității în dezbaterile judiciare."*

[2] În sistemul Convenției ONU asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri (ca și în alte sisteme juridice), condițiile nașterii dreptului la daune-interese, ca remediu acordat creditorului obligației neexecutate, sunt: neexecutarea obligației contractuale să fie imputabilă debitorului acestei obligații; existența prejudiciului cauzat creditorului prin neexecutarea în cauză și legătura de cauzalitate între neexecutarea obligației și prejudiciul suferit de creditor. Pe de altă parte, rezoluțiunea este un alt remediu acordat creditorului obligației neexecutate, care poate fi cumulat cu daunele-interese (așa cum rezultă din prevederile at.45 și 61 ale Convenției), dar nici de cum nu este o condiție a apariției dreptului la daune-interese.

[3] În speță, Tribunalul arbitral a admis cererea reconvențională a pârâtului și prin hotărârea sa a decis compensarea pretențiilor reciproce ale părților admise cu privire la cheltuielile de arbitraj și a stabili suma finală pentru percepere de la o parte în beneficiul celeilalte.

Concluzii

Practica judiciară din Republica Moldova denotă faptul că instanțele care efectuează controlul hotărârilor arbitrale internaționale, sub pretextul încălcării principiilor fundamentale ale legislației Republicii Moldova, recurg, de fapt, la cenzurarea modului în care tribunalele arbitrale judecă fondul cauzei, comportându-se ca instanțe ierarhic superioare tribunalelor arbitrale. Este necesar să fie descurajată această practică și instanțele judecătorești naționale trebuie să se conformeze standardelor internaționale în materia arbitrajului comercial internațional, adoptând o interpretare limitativă a noțiunii de ordine publică, potrivit căreia, desființarea unei hotărâri arbitrale sau refuzul de a recunoaște și executa o hotărâre arbitrală străină trebuie să opereze doar atunci când respectiva hotărâre arbitrală atentează la cele mai fundamentale valori ale justiției și moralei, pe care se bazează sistemul nostru juridic. În acest scop, în cadrul instruirii judecătorilor (în procesul formării cadrelor sau perfecționării lor la Institutul Național al Justiției), să fie introduse în programul de studii subiecte ce țin de principiile arbitrajului comercial internațional și interacțiunea instanțelor judecătorești cu tribunalele arbitrale.

BIBLIOGRAFIE*:*

1. Monitorul Oficial Nr. 88-89, art. 316, 20.05.2008 [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110184&lang=ro#

2. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006. [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration

3. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil: http://www.cmac.org.cn/wp-content/uploads/2018/08/New-York-Convention-E.pdf

4. Citat după: Interim report on public policy as a bar to enforcement of international arbitral awards. International Law Ascociation, London Conference (2000) [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil: https://www.law.umich.edu/facultyhome/drwcasebook/Documents/Documents/ILA%20Report%20on%20Formation%20of%20Customary%20International%20Law.pdf

5. Citat după: Guide du secrétariat de la CNUDCI sur la Convention pour la reconnaissance et l'exécution des sentences arbitrales étrangères (New York, 1958), 369 p. [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil: https://newyorkconvention1958.org/pdf/guide/2016_NYCG_French.pdf

6. Allsop Automatic Inc. c. Tecnoskisnc, Cour d'appel de Milan (Italie), 4 décembre 1992, În: Yearbook Commercial Arbitration, vol. XXII, Kluwer Law International, 1993, p. 725.

7. Résolution 2/2002 de l'Association de Droit International. [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil file:///C:/Users/Aurel/Downloads/Conference%20Resolution%20(French)%20New%20Delhi%202002%20(1).pdf

8. Tribunal Fédéral Suisse, Arrêt du 8 mars 2006, No. 4P.278/2005 [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil: https://juricaf.org/arret/SUISSE-TRIBUNALFEDERALSUISSE-20060308-4P2782005

9. Code de procédure civile [Accesat: 30.03.2022]. Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/

10. Legea nr. 23 din 22-02-2008 cu privire la arbitraj. Monitorul Oficial nr. 88-89, art. 314, din 20.05.2008.

11. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2015, nr.6

12. Dosarul nr. 2rc-126/21 2-20157531-02-2rc-06042021